

Bursa İli Gemlik İlçesinde ve Çevresinde İlkokul Öğrencilerinin Beslenme Durumları İle İlgili Kesitsel Çalışma *

İhsaniye İkiz**, Özdemir Gülesen***

ÖZET. Gemlik ilçesi ve köylerinde 7-11 yaşları arasında toplam 1166 ilkököl öğrencisinde beslenme durumları ile ilgili bir kesitsel araştırma yapılmıştır. Araştırma, Gemlik ilçe merkezinde iki ilkököl (kentsel) ile Umurbey Kasabası, Hamidiye ve Muratoba Köyü ilkökullarını (kırsal) kapsamaktadır. Öğrencilerin boy ve ağırlık ölçümleri yapıldıktan sonra bir gün önceki yemek yeme durumları ile ilgili anket uygulanmıştır. Kentsel ve kırsal kesimdeki öğrencilerin okula aç gelip gelmedikleri ve kaç öğün yemek yedikleri sorulmuş; yaşa, cinse ve sosyo-ekonomik duruma göre değerlendirme yapılmıştır. Öğrencilerin % 90.1'i kahvaltı, % 90.9'u öğle yemeği ve % 98.7'si akşam yemeği yemektedir. % 9.1 oranında öğrencinin öğle yemeği yemeden okula geldikleri saptanmıştır. Okula devam eden çocukların büyük bir çoğunluğunun çiftçi ve işçi çocuğu olduğu görülmektedir. Öğle yemeği yiyen ve yemeyen çocukların boy ve ağırlık ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler .İlkokul öğrencileri .Beslenme .Sosyal Sınıflar.

A Cross Sectional Study on the Nutritional Status of the Primary School Children in Gemlik Area

SUMMARY. A cross sectional study has been made on 1166 primary school children 7-11 years of age in Gemlik. The study has covered two primary schools in Gemlik town centre and one each of three villages (Umurbey, Hamidiye and Muratoba). The height and weight of children have been measured first than a special questionnaire applied to children about their eating meal status on the day before. The findings have been evaluated according to the sex, age and the socio-economical status of the children. The study showed that majority of the children had three meals. 99.1 % of children have had breakfast, 90.9 % have had lunch and 98.7 % have had dinner. It is interesting that 9.1 % of children had not have lunch. The majority of the children are in social class four and five and they are the children of peasants and workers. We did not find any significant difference between children who had lunch and who had not.

Key Words. Primary school children .Nutrition .Social class.

Yeterli ve dengeli beslenme çocukların sağlığı bakımından çok önemlidir ve ülkenin sosyo-ekonomik gelişmesiyle doğrudan etkilidir. Çocukluk döneminde oluşan beslenme yetersizlikleri çocuklarda mental ve fiziksel gelişme geriliklerine yol açmaktadır. Yapılan çalışmaların çoğunda bölgesel olarak çocukların boy ve ağırlıkları ölçülerek fiziksel gelişmeleri araştırılmış ancak beslenme ile ilişkileri incelenmemiştir^{1,2,3,4,5,6}

Çalışmamızda Gemlik ilçe merkezi ve çevre köylerdeki ilkököl öğrencilerinin okula gelmeden önceki yemek yeme durumları ve bunun öğrencilerin boy ve ağırlıklarına etkisini saptamayı amaçladık.

Gereç ve Yöntem

Bursa ili Gemlik ilçesinde iki ilkököl (Şükrü Şenol İlkokulu ve Şehit Cemal İlkokulu) ile Umurbey, Hamidiye ve Muratoba köyleri ilkökullarında okuyan 1166 öğrenci ile ilgili olarak (585 erkek, 581 kız) 1989-1990 öğretim yılında bir çalışma yapıldı. Tıp Fakültesi intörn öğrencileri Kırsal Hekimlik stajları sırasında çalışmalara katılarak 7-11 yaşlar arasındaki ilkököl öğrencilerinde gerekli ölçümleri yaparak ilgili anket formlarını doldurdular.

Araştırmaya katılan öğrencilere; bir gün önce yedikleri öğün yemek sayıları, sabah okula gelirken kahvaltı yapıp yapmadıkları, öğlen ve akşam yemek yiyip yemedikleri soruldu. İnce giysili ve ayakkabısız

* XVII th Aspher General Assembly'de poster olarak sunulmuştur (6-8 Eylül 1995).

** Doç. Dr.: Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı

*** Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

olarak ağırlık ve boy ölçümleri yapıldı. İstatistiksel analiz için Kruskal-Wallis testi uygulandı.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin kentsel ve kırsal bölgelere göre yaş ve cins dağılışı Tablo I'de verilmiştir.

Tablo: I- Gemlik ilçe merkezi ve köylerdeki ilkökullü öğrencilerinin yaş ve cins dağılımı

Yaş (yıl)	Gemlik ilçe Merkezi			Umurbey, Hamidiye, Muratoba Köyleri			Toplam
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	
7	111	83	194	34	27	61	255
8	87	101	188	22	33	55	243
9	85	117	202	37	22	59	261
10	84	85	169	52	40	92	261
11	63	62	125	10	11	21	146
Toplam	430	448	878	155	133	288	1166

Öğrencilerin üç öğün yemek yeme durumları Tablo II'de verilmiştir.

Anketin değerlendirilmesi, Gemlik ve çevre ilkokullarında okuyan öğrencilerin büyük bir bölümünün kahvaltı yaptığını, ancak % 7.0'nin (8/1157) kahvaltı yapmadan okula geldiğini göstermektedir. Bu oran erkek öğrenciler için % 9.0, kız öğrenciler için % 5.0 dir. İki öğün yemek yiyen öğrencilerin (öğle ya da akşam yemeğinden birini yemeyen) oranı ise % 8.6 dır (erkek öğrenciler % 10.0, kız öğrenciler % 7.1).

İlkokul öğrencilerinin yemek yeme durumları bakımından kentsel ve kırsal yörelerde farklılık vardır.

Kırsal bölgelerde oturan öğrencilerin öğün yemeklerini düzenli olarak yedikleri, kentsel kesimde oturanların ise % 11.0 gibi önemli oranının öğle

Tablo: II- Gemlik ve çevre ilkökullü öğrencilerinin yemek yeme durumlarının yaşa ve cinsine göre dağılımı

Yaş (yıl)	Cins	Kahvaltı				Öğle yemeği				Akşam yemeği			
		Yapan		Yapmayan		Yiyen		Yemeyen		Yiyen		Yemeyen	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
7	E	144	100.0	-	-	129	91.5	12	8.5	144	100.0	-	-
	K	110	100.0	-	-	100	92.6	8	7.4	109	100.0	-	-
8	E	108	99.1	1	0.9	97	90.6	10	9.4	106	98.2	2	1.8
	K	132	98.5	2	1.5	124	92.5	10	7.5	134	100	-	-
9	E	122	100.0	-	-	107	87.8	15	12.2	121	100.0	-	-
	K	139	100.0	-	-	128	91.4	11	8.6	138	99.3	1	0.7
10	E	135	99.3	1	0.7	124	92.0	11	8.0	135	99.3	1	0.7
	K	125	100.0	-	-	120	96.0	5	4.0	123	100.0	-	-
11	E	70	96.0	3	4.0	67	91.8	6	8.2	69	98.6	1	1.4
	K	72	98.7	1	1.3	67	91.8	6	8.2	73	100.0	-	-

yemeği yemeden okula geldikleri Tablo III'de verilmiştir.

Öğrencilerin yemek yeme durumlarına göre boy ve ağırlık ortalamaları Tablo IV'de verilmiştir.

Tablo IV incelendiğinde; kahvaltı yapmadığını ve akşam yemeği yemediğini bildiren öğrenci sayısının oldukça az olduğu görülür. Öğle yemeği yemeden okula geldiğini bildiren öğrencilerin boy ve ağırlıklarının, yemek yiyenlerle karşılaştırıldığında arada önemli bir fark bulunmamıştır.

Gemlik'deki iki ilkökulda (Şehit Cemal ve Şükrü Şenol İlkokulu) okuyan öğrencilerin bir günde kaç öğün yemek yedikleri ve babalarının mesleklerine göre dağılışı Tablo V'de verilmiştir.

Bunun incelenmesi, Şehit Cemal ilkökulunda okuyan öğrencilerin ekonomik durumlarının Şükrü Şenol ilkökuluna göre daha iyi olduğunu göstermektedir. Özellikle V. Sosyal sınıfa ait öğrenci sayısı Şehit Cemal ilkökulunda yalnızca birdir. Şükrü Şenol İlkokulunda III, IV ve V. Sosyal sınıfa ait öğrencilerin öğle yemeği yememe oranını fazla olduğu görülmektedir.

Tartışma

Anket çalışmasının değerlendirilmesi, Gemlik ilçesinde sosyo-ekonomik düzeyi farklı iki ilkökul ile Umurbey, Hamidiye ve Muratoba köyü ilkökullarında okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğunun kahvaltı yaparak okula geldiklerini göstermiştir (% 99.3). Kahvaltı yapmayanlar % 0.7 oranındadır. Bu oran Köksal'ın çalışma bulgusu ile uyumludur⁷. Köksal'ın 1977 yılında yaptığı ulusal düzeyde beslenme çalışmasında, öğrencilerin % 7.0'sinin (erkekler % 7.8, kızlar % 6.9) hiçbir şey yemeden okula gittikleri saptanmıştır. Bu öğrencilerin % 3.6'sında boy kısalığı ve % 16.0'sında da ağırlık eksikliği olduğu bildirilmiştir.

Tablo: III- Kentsel ve kırsal bölgedeki ilkokul öğrencilerinin yemek yeme durumlarına göre dağılımları

Okullar	Kahvaltı					Öğle Yemeği					Akşam Yemeği				
	Yapan		Yapmayan		Toplam sayı	Yiyen		Yemeyen		Toplam sayı	Yiyen		Yemeyen		Toplam sayı
	Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%	Sayı	%	
Kent	873	99.2	7	0.8	880	772	89.1	94	10.9	866	861	99.4	5	0.6	866
Kırsal	284	99.7	1	0.3	285	291	100.0	-	-	291	291	100.0	-	-	291
Toplam	1157	99.3	8	0.7	1165*	1363	93.6	94	6.4	1157**	1152	99.6	5	0.4	1157**

* 1 öğrenciden kahvaltı ile ilgili yanıt alınmamıştır.

** 9 öğrenciden öğle ve akşam yemeği ile ilgili yanıt alınmamıştır

Tablo: IV- Gemlik İlçesinde iki ve köylerinde üç ilkokul öğrencilerinin yemek yeme durumları ile boy ve ağırlık ortalaması dağılışı.

Yaş	Cins	Ölçüler	Kahvaltı		Öğle yemeği		Akşam yemeği		Toplam
			Yapan	Yapmayan	Yiyen	Yemeyen	Yiyen	Yemeyen	
7	E	Boy	118.9	-	118.8	117.0	118.3	-	118.4
		Ağırlık	21.4	-	21.2	20.4	21.5	-	21.4
	K	Boy	116.6	-	117.1	116.2	116.7	-	116.7
		Ağırlık	21.1	-	21.2	0.6	21.2	-	21.1
8	E	Boy	125.3	125.0	124.9	126.0	124.8	118.0	124.7
		Ağırlık	24.7	23.0	24.4	26.4	24.6	22.5	24.6
	K	Boy	123.0	122.0	123.5	123.0	123.8	-	123.3
		Ağırlık	24.0	27.0	24.1	24.0	24.0	-	24.0
9	E	Boy	129.6	-	130.5	132.0	130.1	-	130.2
		Ağırlık	27.1	-	26.9	28.9	27.2	-	27.1
	K	Boy	130.1	-	129.2	131.0	129.0	126.0	129.2
		Ağırlık	26.4	-	26.2	28.8	26.4	23.0	26.0
10	E	Boy	135.0	132.0	134.8	133.0	135.5	133.0	134.7
		Ağırlık	29.3	26.0	29.3	28.4	29.2	31.0	29.3
	K	Boy	135.1	-	135.6	129.0	135.1	-	135.0
		Ağırlık	28.9	-	29.0	25.0	28.9	-	28.9
11	E	Boy	139.8	142.0	138.8	138.0	139.1	129.5	139.0
		Ağırlık	31.3	31.3	31.8	33.0	31.2	25.0	31.3
	K	Boy	134.0	134.0	138.7	143.0	139.1	-	139.8
		Ağırlık	31.7	26.0	31.2	36.0	31.6	-	31.6

Tablo: V- Gemlik Şehit Cemal ve Şükrü Şenol ilkokullarında okuyan öğrencilerin yedikleri öğün ile babalarının sosyal sınıflarına göre dağılımı.

Sosyal Sınıflar	Okullar	Öğün tipi								
		Kahvaltı			Öğle yemeği			Akşam yemeği		
		Yapan	Yapmayan	Toplam	Yiyen	Yemeyen	Toplam	Yiyen	Yemeyen	Toplam
I	Ş Cemal	41	-	41	35	5	40	40	-	40
	Ş Şenol	16	-	16	13	3	16	16	-	16
II	Ş Cemal	82	-	82	75	7	82	81	1	82
	Ş Şenol	60	-	60	53	7	60	60	-	60
III	Ş Cemal	128	-	128	117	9	126	127	-	127
	Ş Şenol	158	3	161	136	24	160	159	-	159
IV	Ş Cemal	142	1	143	132	8	140	142	-	142
	Ş Şenol	231	3	234	203	30	233	227	4	231
V	Ş Cemal	11	-	11	1	-	1	1	-	1
	Ş Şenol	14	-	14	9	5	14	14	-	14

Tablo: VI- Gemlik ve bazı ülke ilkokul çocuklarının yaşa göre boy ve ağırlık ortalamalarının karşılaştırılması

Cins	Yaş (yıl)	Ülkeler ve çalışmalar											
		Belçika		İngiltere	Kanada	Cape Town		Trabzon		Gemlik		Türkiye (Köksal)	
		Boy (cm)	Ağırlık (kg)	Boy (cm)	Boy (cm)	Boy (cm)	Ağırlık (kg)	Boy (cm)	Ağırlık (kg)	Boy (cm)	Ağırlık (kg)	Boy (cm)	Ağırlık (kg)
Erkek	7	123.8	24.2	121.6	119.9	118.0	20.7	120.0	23.5	118.4	21.4	119.6	23.0
	8	128.3	26.6	127.2	125.5	116.9	20.6	125.0	26.1	124.7	24.6	125.0	25.6
	9	133.4	29.2	132.5	130.2	128.9	24.7	131.0	29.4	130.2	27.1	129.0	28.1
	10	138.7	32.0	137.8	135.6	-	-	134.8	31.6	134.7	29.3	135.0	30.8
	11	143.7	35.9	142.4	140.0	-	-	139.4	33.8	139.0	31.3	138.8	33.9
Kız	7	122.1	23.7	120.5	118.5	117.0	20.1	119.1	22.9	116.7	21.1	117.3	22.3
	8	127.3	26.3	126.1	124.3	120.5	22.0	124.6	25.7	123.3	24.0	124.6	25.1
	9	132.4	29.1	131.8	129.1	121.2	22.7	129.6	28.1	129.2	26.0	129.0	27.8
	10	137.7	32.8	137.3	135.4	-	-	135.3	31.6	135.0	28.9	134.5	30.7
	11	145.1	37.6	142.4	141.5	-	-	141.0	35.5	138.9	31.6	146.5	34.4

Anket uygulanan öğrencilerin sabahçı gurup öğrenciler olması kahvaltılı yapma oranının yüksek olmasına etken olabilir. Aynı gurup öğrencilerde öğle yemeği yememe oranı daha da yüksektir (% 8.6). Bu oran erkek öğrencilerde % 10.0 iken kızlarda % 7.1'dir. Bu da erkek çocukların beslenmeye daha az dikkat ettiklerini göstermektedir. Öğle yemeği yemediğini bildiren öğrencilerin boy ve ağırlık ortalamaları, öğle yemeği yiyenlerle karşılaştırıldığında aykırılıklar olduğu görülmüştür. Bu farklılık, öğrencilerin anket sorularına doğru yanıt verdikleri hakkında tereddüt oluşturmaktadır.

Gemlik ilçesi ve çevre köylerdeki öğrencilerin yemek yeme durumları karşılaştırıldığında, kırsal kesim öğrencilerinin öğün yemeklerini daha düzenli olarak yediklerini göstermektedir. Gemlik ilçe merkezindeki öğrencilerin yaklaşık % 11.0'nin öğle yemeği yemediği saptanmıştır. Merkezdeki Şehit Cemal İlkokulu öğrencileri, Şükrü Şenol ilkokulu öğrencilerine göre değerlendirme yapıldığında çoğunluğu III ve IV sosyal sınıfta olan Şükrü Şenol ilkokulu öğrencilerinde öğle yemeği yemeyenlerin sayısı daha çoktur. Bu konunun çözümü için okul yönetimi ile aileler arasında bir işbirliğinin yapılması gerekmektedir. Beslenme durumunun sosyo-ekonomik durumla yakın ilişkisinin olduğu Obert ve ark. ile Meline ve ark.'larının yaptıkları araştırmalarda da gösterilmiştir^{8,9}.

Kanada'da yapılan bir çalışmada kırsal ve kentsel bölgelerdeki çocuklarda sosyo-ekonomik etmenlerin boy ve ağırlık üstüne kısmi etkisi olduğu gösterilmiştir¹⁰. Tablo VI'da Gemlik ve çevre köylerdeki ilkokul öğrencilerinin boy ve ağırlık ortalamaları İngiltere, Belçika, Kanada, Cape Town ilkokul öğrencileri ile karşılaştırılmıştır^{11,12,13,14}.

Buna göre; İngiltere ve Belçika'daki ilkokul çocuklarının boy ve ağırlık ortalamalarının bizim çocuklarımızdan daha yüksek olması ($p < 0.0001$) bu ülkelerin gelişmiş olması ve sosyo-ekonomik, eğitim, beslenme ve sağlık düzeyinin daha iyi olmasına bağlı olabilir.

Kanada'lı öğrencilerle bizim öğrencilerimizin bulguları birbirine oldukça yakındır. Ancak boy uzunluğu Kanada'daki erkek öğrencilerde 7 yaşta ($p < 0.01$), kızlarda 7,8 ve 11 yaşlarda ($p < 0.001$, $p < 0.02$, $p < 0.05$) daha uzundur. Diğer yandan Cape Town'daki öğrencilerin boy ve ağırlık ortalamaları bizimkilerden daha düşüktür. Gemlik'deki öğrencilerin 8 yaşında $p < 0.001$ düzeyinde, kız öğrencilerin 7 yaşında $p < 0.001$, 9 yaşında $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı olarak daha uzun boylu; erkek öğrencilerin 8 yaşında $p < 0.0001$ düzeyinde anlamlı olarak daha ağır olduğu bulunmuştur.

Trabzon ile Gemlik ilçesi ilkokul öğrencilerine ait bulgular karşılaştırıldığında Gemlik'teki öğrencilerin daha düşük boy ve ağırlık ortalamalarına sahip oldukları görülmektedir. 7 yaşındaki kız ve erkek öğrencilerin boyları kısadır ($p < 0.001$). Kızlarda boy uzunluğu 8 ve 11 yaşlarda daha kısa ($p < 0.05$), ağırlıkları daha azdır ($p < 0.0001$).

Çalışma sonuçları sosyal sınıflar ile beslenme arasındaki ilişkiyi desteklemektedir. Üst sosyal sınıflardaki ailelerin çocuklarını yemek yemeden okula gönderme oranı çok düşük iken, bu oran alt sosyal sınıflarda daha yüksektir. Diğer yandan ailelerin eğitiminin de ekonomik düzey kadar bu çocukların fiziksel ve ruhsal gelişmesine önemli derecede etkili olacağı görülmektedir.

Doç. Dr. İhsaniye İKİZ
Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi
Anatomi ABD
Tel: 0 224 442 82 00/21281
Fax: 0 224 442 83 13
16059 Görükle / BURSA

Kaynaklar

1. Sapan N, Günay Ü, Carıllı O: Antropometrik ölçümlerle Bursa Bölgesindeki 6-12 yaş gurubu çocuklarda beslenme bozukluğu oranlarının belirlenmesi Uludağ Üniv. Tıp Fak. Dergisi 16: 67-75, 1989.
2. Aytekin H, Dirican MR: Gemlik Bölgesinde 6-12 yaş çocuklarda fiziksel büyüme ve gelişme I-Ağırlık. Uludağ Üniv. Tıp Fak. Dergisi. 10: 269-276, 1983.
3. Aytekin H, Dirican MR: Gemlik Bölgesinde 6-12 yaş çocuklarda fiziksel büyüme ve gelişme II-Boy, ağırlığa göre boy. Uludağ Üniv. Tıp Fak. Dergisi. 10: 277-284, 1983.
4. Hatipoğlu S, Kavak V: Çocuklarda boy uzunluklarının yöresel karşılaştırılması. Dicle Üniv. Tıp Fak. Dergisi 6 (1): 64-68, 1989.
5. Erem T, Gülesen Ö, Kan İ, Çimen A, Mağden O: Bursa İl merkezinde ilkokul çocuklarında boy ile baş gelişmesi arasındaki ilişkinin antropometrik ölçümler yöntemi ile incelenmesi. Bursa Tıp Fak. Dergisi 6: 13-17, 1979.
6. Carıllı O: Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki ilkokul çocuklarında büyüme gelişme durumu ve anemi sıklığının belirlenmesi. Uzmanlık tezi, 1989, 24-53.
7. Köksal O: Türkiye'de Beslenme, Türkiye 1974 ulusal beslenme ve gıda tüketim araştırması. Unicef Yayını, Aydın Matbaası. Ankara 1977, 345-431.
8. Malina RM, Little BB, Buschang PH, Demoss J, Selby HA: Socioeconomic variation in the growth status of children in a subsistence agricultural community. Am J Phys Anthropol 68: 385-391, 1985.
9. Obert P, Fellmann N, Falgairette G, Medu M, Vanpraagh E, Kemper H, Post B, et al. The importance of socioeconomic and nutritional conditions rather than altitude on the physical growth of prepubertal Andean highland boys. Am Hum Biol 21 (2): 145-154, 1994.
10. Shephard R. S, Lavellee H, La Barre R, Rajic M, Jequier JC, Volle M: Body dimensions of Quebecosis children. Am Hum Biol 11: 243-252, 1984.
11. Rona RJ, Chian S: The national study of health and growth: Nutritional surveillance of primary school children from 1972 to 1981 with special reference to unemployment and social class. Am Hum Biol: 11: 17-28, 1984.
12. Twiesselmann F: Development biometrique de l'enfant a l'adult. Presses Universitaires de Bruxelles 1969, pp. 30-33.
13. Baki A, Teziç T: Physical growth measurement of primary school children living in Trabzon. The Turkish journal of Pediatrics. 28: 31-45, 1986.
14. Power DJ: An Antropometric study of young school children in an area of Cape Town. SA Medical Journal 27: 303-305, 1982.